

HAR SURREALISMEN SPELAT UT SIN ROLL?

GUNNAR EKELÖF

»Beau comme la rencontre fortuite
sur une table de dissection d'une ma-
chine à coudre et d'un parapluie!»

Lautréamont.

Hela problemet om surrealismens aktualitet eller inaktualitet förefaller mig ligga gömt i ovanstående citat, som redan på ett mycket tidigt stadium av surrealisterna själva började begagnas som en formel för det nya skönhetsbegreppet, rent av en definition. »Vacker som det oförmodade mötet på ett dissektionsbord mellan en symaskin och ett paraply.» Eftersom åtminstone symaskinen när detta skrevs var en tämligen ny uppfinning skulle man kunna transponera bilden till motsvarande industriella mått och tala om »det oförmodade mötet på Södersjukhusets tak mellan en cyklotron och en autogiro» el. dyl. Men utan att vara idylliker vågar jag påstå att man lika gärna skulle kunna tala om det oförmodade mötet i ett hjulspår mellan en snigel och en skalbagge. Därför att det bärande i frasen inte är rekvisita utan mötets egenskap av att vara *oförmodat!*

Hur som helst visar citatet att surrealismen från början ville presentera sig som en *makaber poesi-i-sak*. Och fortsättningen har visat att en mängd surrealist, mest av eftersägartypen, tagit fasta just på det makabra, kanske i tron att här fanns de element av vilka man lättast skapade den mest slående och oförmodade poesi-i-sak-poesin. Men i stället har skapats ett på olika händer ganska identiskt, delvis universellt

dröm-, bild- och symbolspråk som ofta inte alls har det oförmodades verkan. Det är som med Freuds drömtydning. Hos Freud må den ha varit för sin tid genial, men när den sprider sig i salongerna blir den ett slags postgenialisk akademism.

Jag har ingenting att invända mot surrealismen för att den ägnar sig åt det makabra. Tiden är nämligen minst sagt makaber och dik- taren måste uttrycka sin ställning i tiden. Jag har heller ingenting emot att den mer eller mindre blivit en akademi — sådant är alla »rörelser» öde, och med de skolastiska munkregler som Breton utfärdat, med det rättroghetskrav han hävdat och de schismer, uteslutningar, bannstrålar etc. som ideligen skakat »rörelsen» kunde man knappast se den som annat än ett försök till kyrka. Kyrkor kommer väl alltid att finnas men också levande religion, akademier kommer alltid att finnas men också spontan poesi — »det oförmodade»! I den mån surrealismen blivit ett tillhåll för pedanter och trångsynta har den förlorat sin aktualitet. Men nu finns det en uråldrig ådra i mänskligheten — surrealistisk långt innan den började kallas så — som alltid skall återupptäckas, och den sortens surrealism kommer alltid att behålla sin aktualitet. Skolans fel är att ha sökt sätta det oförmodade *i system*, att ha sökt göra fackförening av poesin — som poesi! Där ligger dess akademism.

»Dikten skall göras av alla, inte av en», lyder ett annat, på vederbörligt håll ofta citerat ord av Isidore Ducasse, pseudonymen comte de

Lautréamont. Den görs av alla fastän få har märkt det. Jämsides med den surrealistiska rörelsen har hela världen vuxit till ett jättelikt, makabert poem vars allra värsta sammanträffanden, atombombernas eller bacillkrigshotets, inte ens de längre verkar som oförmodade eller ens sammanträffanden. Det är dock inte baksträveri om man vägrar tro att en förste bäste trollkarlens lärling i sin oförmögenhet att hejda sig skulle göra den bästa poesin bara för att han speglar tiden. Jag tror visserligen att det just är som djuppsykologiska tidsspeglar de bästa surrealistiska dikterna kommer att äga storhet — för en rätt nära framtid. Men jag tror också, att för den som orkar tänka sig någonting ännu en smula längre bort kan det vara på tiden att komma med alldeles oförmodat enkla sammanträffanden. Det gäller bara att inte ljuga sig bort från någonting, inte ens från surrealismen.

ARTUR LUNDKVIST

När surrealismen uppstod i Frankrike för tjugufem år sen var det ju dels som en fortsättning av dadaismen, dels som en protest mot denna. Surrealismen ville något mer än nihilistisk revolt, allmän värdeförnekelse och bejublande av kaos. Under Bretons ledning blev den nya riktningen framför allt psykologiskt experimenterande.

Surrealismen inriktade sig således främst på den inre omgestaltningen, inte på den sociala. Revolutionen inifrån ställdes dock inte som alternativ till revolutionen utifrån, utan båda betraktades som lika viktiga samverkande faktorer. I fantasin och verkligheten, i drömmen och vakenvärlden såg surrealismen de båda plan som måste bringas närmare varandra, med deras slutliga sammansmältning som eggande framtidsmål. Först den människa som levde i denna surrealitet, denna öververklighet, skulle äga sin sanna frihet och lära känna ett fullständigt liv, inte bara ett stympat och förträngt som nu.

Det kan väl knappast heller förnekas att surrealismen som utopi, som framtidsvision alltså är ovanligt stimulerande och konsekvent. Den

nuvarande misstron mot utopier och framtidsdrömmar beror väl på besvikelser, som åtminstone delvis torde vara av alltför kortsiktig natur. Utopins förfall kan vara ett allvarligt nedgångstecken. Att mänskligheten inte mer skulle behöva några framtidsdrömmar är en naiv tankegång. Surrealismen har förtjänsten att ha bevarat sin vision utan kompromisser inför de samtida händelsernas påfrestningar.

Surrealismen har med olika medel rannsakat drömlivet, sexualiteten, dödsdriften, sinnessjukdomen. Den har gjort det i en experimentell anda där poesins metoder stämt möte med vetenskapens. Estetiska eller moraliska hänsyn har därvid inte fått stå hindrande i vägen. Särskilt omstridd har den så kallade automatismen varit, surrealismens försök att träda i kontakt med det omedvetna och metodiskt framkalla inspirationen genom att avstå från medveten kontroll och i stället på ett mediumartat sätt hänge sig åt uttrycksdriften. Att en sådan automatism vid lättvindig tillämpning måste leda till absurditeter är ju självklart. Men bedriven på rätt sätt utgör den utan tvivel en metod som kan leda till värdefulla resultat, som kan befria från hämningsmotstånd och upprätta förbindelse med de skapande impulserna.

Surrealismen står för mig som en betydligt mera djupgående rörelse än till exempel existentialismen. Surrealismen har ju också gentemot existentialismen fördelen att vara väsentligen psykologiskt inriktad i stället för filosofiskt. Surrealismen har mer än någon annan riktning bidragit att förnya poesien, i första hand den franska, som därigenom blivit den intressantaste i världen för närvarande. Det har skett framför allt genom en revolutionerande förnyelse av uttrycksmedlen, i synnerhet bildspråket: ett resultat som utan tvivel delvis kan tillskrivas den förkättrade automatismens metod. Men intet mindre viktig är naturligtvis den fria experimentella anda som surrealismen så energiskt hävdade inom det litterära skapandet.

Att denna förnyelse i sin tur hotas av förstening, av upprepning och traditionsbildning är ju alla landvinningars öde. Surrealismen har inte heller undgått risken att fastna i försöksmetoder som blivit till fasta system, i hypoteser som förvandlats till doktriner. Breton har varit en målmedveten ledare, kanske inte alltid så